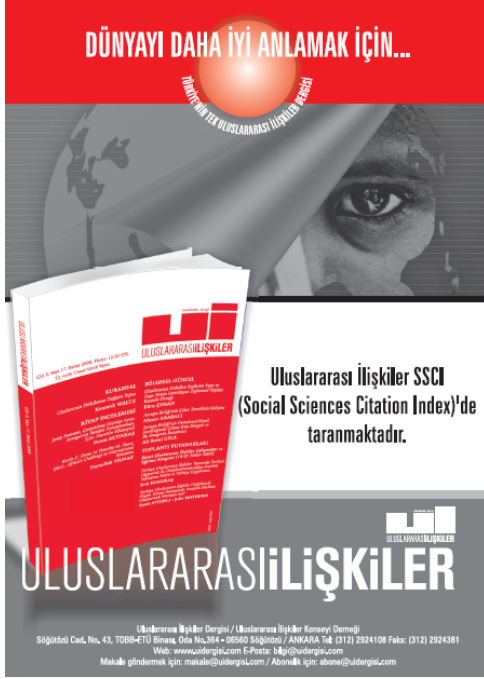

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

M. Hakan YAVUZ, Islamic Political Identity in Turkey

Damla ARAS

Doktora Öğrencisi ve Araş. Gör., King's College, University of London

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Islamic Political Identity in Turkey

M. Hakan YAVUZ

New York, Oxford University Press, 2003, 352 sayfa.

Hazırlayan: Damla ARAS*

Türkiye’de son zamanlarda siyasi İslam, politik ekonomi ve Kürt sorunu konusunda yazılmış olan kitaplar arasında M. Hakan Yavuz’unki yakın dönemdeki sosyal ve siyasi dönüşümleri açıklarken sosyal hareket teorisi ve Türkiye’yle ilgili uzmanlık bilgisiyle kültürel hassasiyeti birleştirmeye çalışması açısından en yaratıcı ve en yenilikçi olan çalışmalardan bir tanesidir. Yavuz iki temel görüşü ortaya koymaktadır: Daha genel olan görüşe göre Roma Tanrısı Jasus gibi zengin bir geleneğe sahip olan İslam geri kalmış ve geleceğe doğru bakan iki yüze sahiptir. Ekonomik liberalizm, siyasi açılım ve kamu alanının genişlemesi dönemlerinde ileriye bakan yüzünün baskın olması daha olasıdır. Ekonominin devlet tarafından kontrol edildiği, otoriter siyasetin baskın olduğu ve iyi yaşamın anlamını tanımlamak için alternatif alanların olmadığı durumlarda ise geriye bakan yüzü belirgin olmaktadır.

Daha spesifik olan görüş ise eğer İslam zengin ve çok katmanlı bir gelenekse, bu geleneğin taşıyıcısı olan Müslümanlar kendilerini güçlendirecek, demokrasiyi ve ekonomik kalkınmayı ilerletecek şekilde İslam’ı yeniden tanımlayabilir. Saf İslam değil Müslümanlar bu tip hareketlerin ve yönelimlerin yapıcısı ve şekillendiricisidir.

Kitap giriş ve sonuç bölümlerinin dışında 10 bölüme ayrılmıştır. Ancak üç farklı kısım arasında ayırım yapılabilir: İlk iki bölümü kapsayan ilk kısım, analizin temelini oluşturmaktadır. İlk bölümde Yavuz İslami sosyal hareketle ne demek istediğini açıklamakta, bu hareketlerle ilgili başlıca teorik yaklaşımları özetlemekte ve bu olguya neden konstrüktivist (*constructivist*) bir açıdan yaklaştığının nedenlerini belirtmektedir. Daha sonra İslami hareketler için bir sınıflandırma modeli geliştirerek farklı ve giderek büyüyen İslami sosyal hareketleri açıklamak için teorik bir harita sunmaktadır. Yazarın sınıflandırması sadece Türkiye değil diğer Müslüman ülkeler bağlamında da kapsamlıdır. Tümevarım yöntemiyle geliştirdiği sınıflandırmada bir yandan meşru – gayrimeşru yollar ve öte yandan devlete yönelik – topluma yönelik

* Doktora Öğrencisi ve Araş. Gör., King’s College, University of London.

amaçlar ayırımına gitmektedir (s. 28). Yavuz bu hareketlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yılında devlet politikalarıyla toplumsal cevaplar arasındaki etkileşime bağlı olarak fırsat alanlarının yükselmesi ve düşmesi bağlamında nasıl geliştiklerini göstermektedir. Yavuz Türkiye'de yeni İslami siyasi kimliğin oluşmasına yol açan sosyal ve siyasi süreçleri de incelemektedir. Demokratikleşmenin, ekonomik liberalleşmenin ve yeni iletişim ağlarının genişlemesinin sonucunda, bir dizi "fırsat alanları" dini-laik aktifliğin aracı olarak kurulmuştur. Sözü edilen fırsat alanları İslami kimlik, yaşam tarzı ve yeni bir zihinsel hareket şemasının inşasına, içselleştirilmesine ve dışsallaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, Yavuz, modern Türkiye tarihinin yeni kimliklerin inşa edildiği fırsat alanlarının oluşması ve genişlemesinin tarihi olduğunu öne sürmektedir.

İkinci bölümde yazar Osmanlı mirasının başlıca özelliklerini ele almaktadır. Osmanlı yönetiminde devlet kurumunun oynadığı özel yere ve devletin Türk tarihinin bu döneminde nasıl temel özellik olduğuna haklı olarak dikkat çekmektedir. Sınırdaki İslam'ın ve bunun siyasi yansımalarının özelliklerini inceledikten sonra İmparatorluktan Cumhuriyet yönetimindeki ulusa dönüşüm sürecini araştırmaktadır. Atatürk'ün gerçekleştirdiği radikal değişime rağmen devletin çıkarının vatandaşların haklarından üstün olması şeklindeki Osmanlı geleneği yazara göre korunmuştur.

Üçüncü bölümle beşinci bölüm arasını kapsayan ikinci kısımda, yazar Türkiye'deki İslami kimliğin dirilmesinin çerçevesini oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde laik ulus yaratmayı amaçlayan Kemalist ideolojinin 1961 anayasasının oluşturduğu örgütlü yaşamın sonucu olarak büyük değişimden geçtiği fikrini savunmaktadır. Çok partili sistemin başlaması ile komünist ve Kürt meydan okumalardan duyulan korku, devleti İslam'ın toplumdaki ve siyasetteki artan rolünü tolere etmeye teşvik etmiştir. Yazar dördüncü bölümde piyasayı analizin ön planına çıkartmakta ve piyasa koşullarında İslam'ın çoğullaşmasını analiz etmektedir. Yazar bu konuda şunu belirtmektedir: "Günümüz Türk toplumu eş zamanlı olarak bir yandan ekonomik kalkınma ve siyasi liberalleşme sürecini bir yandan da iddialı bir İslami siyasi hareketi aynı anda yaşamaktadır." (s. 81) Diğer bir deyişle, liberal İslam aslında yeni burjuvazinin sonucudur.

Beşinci bölümde medya ve teknolojik devrimle Sufi tarikatlarının fırsat alanlarının açılması arasındaki bağlantıları göstererek İslami harekette okur yazarlık ve medyanın rolünü incelemektedir. Kitle

iletişim araçları bu hareketlerin İslami söylemini ve dinamiklerini büyük ölçüde dönüştürmüştür. Türkiye’de kamu alanının genişlediğini gösterdikten sonra yazar şu sonuca varmaktadır: “İslami bilginin basım yoluyla ticarileşmesi geleneksel dini otorite ve İslami bilginin üretilmesi ile yayılması üzerinde devrimci bir etki yapmıştır.” (s. 131)

Kitabın son kısmında yazar Türk İslami hareketi içindeki Nakşibendi Sufi tarikatını ele almaktadır. Nakşibendi tarikatı Türkiye’de önde gelen İslami hareketlerin ve eylemlerin çıkış noktasıdır. Yavuz, demokratikleşme, piyasa ekonomisi ve kamu alanının genişlemesi sonucu Nakşibendi Sufi tarikatlarının dönüşümünü incelemektedir. Said Nursi tarafından kurulan Nurcu hareketin düşüncelerini ve ağlarını analiz ettikten sonra Nurcu hareketin fırsat alanları bağlamında bölünmesinin sebeplerini tespit etmeye çalışmaktadır. Yazar ayrıca fırsat alanları genişlerken Fethullah Gülen hareketinin - neo-Nurcu hareket olarak da bilinmektedir - evrimini ortaya koymaktadır.

Dokuzuncu bölümün ana konusu Milli Selamet ve Refah Partilerini kuran Necmettin Erbakan’ın siyasi içerikli Milli Görüş Hareketi’dir. Çerçeve oluşturma, yapısalılık ve Türkiye’de siyasi İslam’ın yükselişi ve düşüşünde sosyal yapının rolü açısından en zengin bölüm budur. Devlet eliti fırsat alanlarının kurduğu yeni kimliklerle başa çıkmada yetersiz kalınca, devlet 1997’deki 28 Şubat sürecinde bu öğeleri suç unsuru olarak nitelemiştir. Laik ulus-devlet yaratmayı amaçlayan Kemalist projenin koruyucusu askeri-bürokratik yapı, 1997’de Erbakan hükümetini indirmek için yumuşak bir darbeye müdahalede bulunmuştur. Refah ve Fazilet Partilerinin yasaklanması üzerine Adalet ve Kalkınma Partisi kurulmuştur. 2002’de iktidara gelen AKP, sosyal ve siyasi tabanını genişletebilmek için çelişkili politikalar izlemektedir. Yavuz’a göre 2002’de AKP’nin elde ettiği ezici başarı, Türkiye’de dinin içsel laikleşme sürecinin bir sonucudur.

Sonuç bölümünde Yavuz, İslami hareketlerin daha liberal versiyonlarının çıkmasını sağlayabilecek koşulları ortaya koymaktadır. Sosyal ve ekonomik ağların genişlemesinin bir sonucu olarak Türkiye’de İslami hareket “İslam”ın farklı versiyonlarını tartışabilecek derecede farklılaşmış ve daha çoğulcu olmuştur. Ayrıca, Türkiye’deki pekçok öncü İslami hareket demokratik idealleri içselleştirmiş ve sivil toplum ile ekonomik dirilişin motoru olmuştur. Yavuz’a göre yeni fırsat alanları sayesinde İslami kimlikler ve yaşam tarzları diğer kimlikler bağlamında tartışılmaktadır. Sözü edilen fırsat alanları çoğulcu-luğu teşvik ederek, hegemonik bir İslami ideoloji empoze etme yolun-

daki çabaların bölünmesine neden olmuştur. Bunun yanısıra, yazar, "modernliğin yerelleştirilmesi" kavramını ortaya atarak, Müslümanların modernlik, milliyetçilik, laiklik, demokrasi, insan hakları, liberal piyasalar ve kişisel özerklik gibi kavramları İslami terimlerle nasıl yeniden tanımladıklarını incelemektedir.

Yavuz'un kitabı İslami sosyal hareketlerle ilgili incelemeler için büyük bir katkıdır. Ayrıca siyaset bilimciler, tarihçiler ve Türkiye'de günlük yaşamdaki İslami hareketlerin çalışma yapısını ve dönüşümünü anlamaya çalışan herkes için önemli bir araştırma niteliğindedir.